

**РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ОСІБ З
ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	6
1.1. Сутність поняття «реабілітація» як сучасна потреба суспільства.....	6
1.2. Нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.....	9
1.3. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ.....	16
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ УСПІШНОСТІ УМОВ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	22
2.1. Дослідження досвіду роботи окресленої проблематики на базі Центру ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти та на Ветеранському хабі «Сильні духом» м. Умані	22
2.2. Рекомендації основних напрямів та методичних рекомендацій з успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни	26
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ	38

ВСТУП

Актуальність наукової роботи. Стан в якому опинилось українське суспільство через війну, що розпочала Російська Федерація негативно вплинуло на різні фактори такі, як: економічний, політичний, демографічний та соціальний. Військові дії, що відбуваються в Україні створило нову категорію населення – учасник бойових дій. За час військових дій в Україні нараховується близько 1 мільйона учасників бойових дій.

Досвід, який отримують військовослужбовці учасники бойових дій дуже негативно впливає на їх стан здоров'я. Після повернення в мирний спосіб життя військовослужбовці переживають нові стресові ситуації, які пов'язані з соціальною адаптацією, нерозуміння близьких людей та друзів та інших аспектах життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні підходи до організації процесу реабілітації представлені у працях Л. Вакуленка, Т. Добровольської, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої.

Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина.

Правові аспекти у сфері реабілітації людей з інвалідністю були предметом дослідження В. Андреева, Я. Безуглої, Н. Болотіної, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної .

Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями вивчають В. Алещенко, О. Караман, В. Лесков, М. Маслова, Н. Олексюк, Н. Пономаренко, О. Савченко, В. Турбан, О. Хміляр.

Тому, важливим етапом повернення військових є реабілітаційна діяльність, яка б сприяє у відновленні. Військові вимагають соціальну увагу комплексної реабілітації. Процес їхньої інтеграції вимагає створення такої системи реабілітації, яка б передбачала поєднання медичної, соціальної, психологічної та інших її видів.

Отже, потреба всебічного розгляду питання реабілітації учасників бойових дій та осіб, які отримали інвалідність в результаті війни як інноваційної соціальної послуги та недостатня наукова розробленість проблеми зумовили вибір теми дослідження – **«Реабілітація учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни»**.

Мета дослідження – здійснити аналіз та експериментально перевірити програму реабілітації військовослужбовців та осіб з інвалідністю внаслідок війни в умовах діяльності Центру ветеранського розвитку.

Відповідно до теми та мети дослідження окреслено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність поняття «реабілітація» як сучасну потребу суспільства.
2. Проаналізувати нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.
3. Охарактеризувати сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів.
4. Дослідження досвіду роботи окресленої проблематики на базі Центру ветеранського розвитку та на Ветеранському хабі, а також упровадження рекомендацій з основних напрямів та методичних рекомендацій з успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Об'єкт дослідження – учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни.

Предмет дослідження – зміст, форми і напрями реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Методи дослідження: теоретичний – аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу; емпіричні – спостереження за перебігом процесу реабілітації в умовах діяльності Ветеранського центру, стандартизовані й валідизовані методики, за допомогою яких визначалися показники та рівні соціально-психологічної

реабілітації; експериментальні – експеримент, орієнтований на перевірку ефективності програми реабілітації; методи математичної обробки результатів експериментального дослідження – кореляційний та регресійний аналіз обробки отриманих результатів з метою виявлення кількісних та якісних характеристик результативності експериментального дослідження.

Практичне значення результатів дослідження полягає у впровадженні методичних рекомендацій та основних напрямів з успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни у межах діяльності Центру ветеранського розвитку на базі факультету соціальної та психологічної освіти та на Ветеранському хабі «Сильні духом» м. Умані. Результати дослідження можуть бути використані у роботі фахівців закладів соціальної сфери під час роботи з військовослужбовцями учасниками військових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення та результати дослідження висвітлювалися у доповідях на науково-практичних конференціях: III Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 2023 р.); «Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення, під час війни та повоєнного відновлення» (Київ, 2023 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи УДПУ імені Павла Тичини, на засіданнях Центру ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 48 сторінок (основна частина – 35 сторінок)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

1.1. Сутність поняття «реабілітація» як сучасна потреба суспільства.

Під час війни в Україні багато військовослужбовців, які стали на захист держави щодня отримують поранення різної важкості. Військовослужбовцям, які отримали поранення надається перша медична допомога, а також лікування в спеціалізованих медичних закладах чи військових госпіталях. Дуже важливою є реабілітація військовослужбовців, оскільки саме від неї залежить повне відновлення військових та їх здатність повноцінно жити в суспільстві.

Реабілітація – це комплекс заходів спрямованих на відновлення здоров'я, функціонального стану і працездатності організму, порушених хворобами, травмами, фізичними, хімічними і соціальними чинниками. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) дає дуже близьке до цього визначення реабілітації: «Реабілітація є сукупністю заходів, покликаних забезпечити особам з порушеними функціями внаслідок хвороб, травм і вроджених дефектів, пристосування до нових умов життя в суспільстві, в якому вони живуть». Відповідно до визначення ВООЗ, реабілітація є процесом, спрямованим на надання всебічної допомоги хворим та інвалідам для досягнення ними максимально можливої при даному захворюванні фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності [8].

Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги, організації системи комплексної реабілітації. Як свідчать статистичні дані, понад 100 тисяч воїнів потребують реабілітації.

Травматичний досвід, який отримують військовослужбовці під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я. Після повернення до мирного життя вони стикаються з новими стресами, які пов'язані з соціальною адаптацією, нерозумінням близьких людей, труднощами в спілкуванні, професійному самовизначенні, самореалізації, створенням сім'ї.

Після повернення з бойових дій військовослужбовцям, часто дуже складно перемикнути психіку з «військового» режиму життя на «мирний». На війні людина не тільки є свідком насильства, а і бере активну участь. Це слугує джерелом травматичних переживань на нервових розладах. Найпоширенішим наслідком бойової травми є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Посттравматичний стресовий розлад – це крайня реакція на сильний стресор, що загрожує життю людини. Частота ПТСР саме у момент надзвичайної ситуації низька. Зазвичай ПТСР починає проявлятися приблизно через шість місяців після травмуючої події. Проте, якщо стресор має потужну тривалу у часі дію (наприклад, перебування в окупації, постійні ситуації обстрілів та повітряних тривог тощо), вірогідність швидкого розвитку ПТСР підвищується [33].

Психологічні наслідки участі в бойових діях призводять до того, що в умовах вже мирного часу, через загострене почуття справедливості, підвищену тривожність, «вибухові» реакції, що періодично виникають у відповідь на будь-які подразники, депресивні стани, у ветеранів порушується соціальна взаємодія, виникають сімейні конфлікти та проблеми з працевлаштуванням. У таких людей втрачається інтерес до суспільного життя, знижується активність при вирішенні важливих проблем [11].

Посттравматичний синдром характеризується тим, що періодично військовослужбовець може випадати з реальності у вкрай реалістичні спогади найдраматичніших подій (так звані флешбеки) та гостро реагувати на будь-які звуки, запахи, образи, які хоч віддалено нагадують бойові дії. Наприклад, це можуть бути звичайні салюти чи петарди або запах диму. У цьому разі після демобілізації або поранення у військових може розвиватися депресія, суїцидальна поведінка, а також залежності – наприклад, пристрасть до алкоголю або наркотиків [25].

За визначенням Міжнародного відділу з питань праці, реабілітація включає такі етапи:

I. Відновлення функціональної здатності:

а) повне одужання;

б) часткове одужання;

в) компенсацію при частковому виліковуванні, або відсутність виліковування;

г) заміщення (ортопедичне чи хірургічне) за відсутності виліковування.

II. Відновлення адаптації до щоденного і професійного життя:

а) лікування вихованням і функціональне лікування (стимуляція волі до діяльності);

б) працетерапія.

III. Залучення до трудового процесу.

IV. Диспансерне обслуговування реабілітованих [2].

Реабілітація осіб з інвалідністю – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами [19].

Реабілітація має на меті не тільки тренування осіб з інвалідністю для адаптації для оточуючого середовища, але й також для втручання в їх оточення і суспільство загалом для сприяння соціальної інтеграції для них. Особи з інвалідністю та їхні сім'ї й оточення, повинні включатись у планування і здійснювати заходи, які належать до реабілітації.

Упровадження інклюзивного процесу реінтеграції учасників бойових дій з інвалідністю є викликом для держави. Для успішної реінтеграції буде недостатньо просто виділити цю цільову групу як окремих бенефіціарів. Варто ширше подивитися на поняття та процес реінтеграції. Наразі вважається, що процес реінтеграції залежить винятково від фізичних, психічних, інтелектуальних і сенсорних порушень. При цьому не беруться до

уваги інші важливі фактори, які відіграють ключову роль у процесі повернення ветеранів з інвалідністю до цивільного життя. Комплексний підхід до роботи з ветеранами з інвалідністю, з урахуванням їхніх потреб та особливостей, може стати каталізатором позитивних змін для усіх ключових гравців на національному та місцевому рівнях, допомогти згуртувати зусилля на рівні держави, місцевого самоврядування і громадянського суспільства. Це допоможе зробити суспільство більш інклюзивним та рівним для всіх громадян [27].

Отже, поняття «реабілітація» – це сукупність заходів, які спрямовані на відновлення здоров'я, стану і працездатності організму, порушених хворобами, травмами, фізичними, хімічними і соціальними чинниками. Військовослужбовці, що брали участь в бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги. Саме від реабілітації залежить їх подальше життя, оскільки після повернення до мирного життя вони стикаються з стресами, що можуть бути пов'язані з нерозумінням близьких людей чи труднощами в спілкуванні, професійному самовизначенні чи самореалізації.

1.2. Нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни

Російсько-українська війна внесла значні корективи у соціально-економічне та політичне буття держави. Змінився політичний вектор країни в сторону Європи. Через військові дії Україна зазнала витрат в економічній сфері, отримала непід'ємний тягар, що ліг на сферу соціального захисту, адже в результаті збройного конфлікту з'явилося багато категорій населення, яких не було раніше та які потребують підтримки від держави.

Для результативного забезпечення соціального захисту необхідним елементом є участь держави в даному процесі, шляхом формування напрямів регулювання соціальної сфери.

Нормативно-правове регулювання передбачає «процедуру створення, реалізації та дотримання норм права суб'єктами та об'єктами, що

регламентуються законодавчими актами та нормативно-правовими документами; сукупність законів і підзаконних нормативно-правових актів, основоположними серед яких є Конституція України.

Найвищу силу в нормативно-правових актах, які регулюють правовий статус даної категорії громадян є закони. Одночасно вони є вищою формою прояву державної волі народу і є основою для всіх інших нормативно-правових актів. Закон – це нормативно-правовий акт, який містить норми права що регулюють найважливіші суспільні відносини, затверджується в особливому порядку, що називається законодавчим процесом, який приймається найвищим представницьким органом держави – парламентом, або у процесі всенародного голосування – референдуму [3].

В Законі України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вказано, що соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [20].

Регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю в наслідок війни починається з Конституції України де в ст. 17 «закріплено основи соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [5].

В Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначається правовий статус ветеранів війни, забезпечується

створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них.

В статті 1 зазначено, що Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом:

- створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
- виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;
- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я [22].

В Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» відповідно до Конституції України визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі.

В статті 1.2 цього Закону зазначено гарантії соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [21].

В Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визначено, що військовослужбовці, особи, які мають право на пенсію за цим Законом, які стали особами з інвалідністю за умов, передбачених цим Законом, набувають право на пенсію по інвалідності. Члени сімей військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули чи померли або пропали безвісти, мають право на пенсію в разі втрати годувальника [18].

В Постанові Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» зазначається, що у разі амбулаторного лікування чи необхідності будь-яких лікарських засобів за рецептом надаються безоплатно учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, постраждалим учасникам Революції Гідності та особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [12].

У ще одній постанові Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1999 року «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями» зазначається, що медична допомога військовослужбовцям надається військово-медичними закладами інших військових формувань у разі відсутності за місцем проходження ними військової служби військово-медичних закладів відповідних військових формувань або відсутності у них необхідних відділень, фахівців чи спеціального медичного обладнання та у невідкладних випадках. На період дії правового режиму воєнного стану та протягом року з дня припинення або скасування дії воєнного стану на території України витрати на надання військовослужбовцям медичної допомоги військово-медичними закладами, зазначеними у пункті 1 цього Порядку, здійснюються за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на утримання відповідних закладів [17].

А в постанові Кабінету Міністрів України від 17 червня 2004 року «Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян» визначає, механізм виплати грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування, передбачених Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань» та «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [16].

В постанові Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням» визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та членів їх сімей (при здійсненні заходів із психологічної реабілітації), членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, виготовлення для них бланків посвідчень та нагрудних знаків» (далі - бюджетні кошти) на забезпечення санаторно-курортним лікуванням у закладах, розміщених на території України, осіб, яким надано статус:

- учасника бойових дій – відповідно до пунктів 19-21 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

- особи з інвалідністю внаслідок війни – відповідно до пунктів 10-14 частини другої статті 7 Закону;
- учасника війни - відповідно до пункту 13 статті 9 Закону;
- постраждалого учасника Революції Гідності - відповідно до статті 16-1 Закону;
- члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни - відповідно до абзацу четвертого пункту 1 статті 10 Закону [15].

В постанові Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року «Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»» зазначає порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [4].

Доцільною є постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної допомоги ветеранам війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України», яка визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Заходи із

психологічної допомоги, соціальної, професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, розвитку спорту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, виготовлення для них бланків посвідчень та нагрудних знаків» для здійснення заходів із психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалим учасникам Революції Гідності, членам сімей таких осіб (дружина (чоловік), малолітні, неповнолітні та повнолітні діти і батьки) та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України [14].

Ще одним нормативно-правовим документом, який регулює соціальний захист учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни є наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 червня 2022 року «Про встановлення на 2022 рік граничної вартості послуг із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб» [13]. Згідно цього наказу встановлено граничну вартість послуги однієї години супервізії фахівців з надання послуг із психологічної реабілітації:

- 1) в індивідуальній формі у розмірі:
 - без податку на додану вартість 625,00 грн;
 - з податком на додану вартість 750,00 грн;
- 2) у груповій формі залежно від кількості осіб у групі.

Отже, нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни регламентуються в різних

законодавчих актах та нормативно-правовими документах; сукупності законів і підзаконних нормативно-правових актах, основоположними серед яких є Конституція України. Вони охоплюють різні сфери життя та забезпечують всебічні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей.

1.3. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ

Під час війни в Україні багато військовослужбовців, які стали на захист країни отримують поранення різного ступеня важкості. Тому важливим етапом є реабілітація військовослужбовців задля відновлення їх функцій та можливостей. Враховуючи багатозадачність реабілітації її можна поділити на певні види та складові.

Головним завданням реабілітації є найбільш повноцінне відновлення функціональних можливостей різних систем організму, в тому числі опорно-рухового апарату, а також розвиток компенсаторних пристосувань, які наближають хворого до умов звичайного для нього повсякденного життя, до праці [9].

Реабілітацію необхідно проводити двома шляхами:

1) відновлення здоров'я хворого чи інваліда до максимально можливого ступеня життєдіяльності;

2) готовність і можливість суспільства визнати життєдіяльність інваліда і відповідно до цього включити його у трудовий і життєвий процес суспільства [2].

Згідно з рекомендаціями експертів ВОЗ в реабілітації розрізняють два періоди:

1) Лікарняний – включає 1 етап реабілітації – стаціонарний. Він розпочинається в лікарні після встановлення діагнозу. Лікар разом з реабілітологом складають програму реабілітації, яка направлена на відновлення здоров'я або розвиток тимчасових або постійних компенсацій. Сюди входить ЛФК, масаж, фізіотерапія, елементи працетерапії.

2) Після лікарняний період включає два етапи: реабілітаційний, або поліклінічний (II етап), та диспансерний (III етап).

II етап проводиться на рівнях поліклініки, реабілітаційного центру, спеціалізованого санаторію – після виписки із стаціонару, з метою покращення та стабілізації стану пацієнта.

III етап – диспансерний : здійснюється нагляд за реабілітованим, підтримка та покращення його фізичного стану, працездатності. Проводяться профілактичні заходи, заняття ЛФК, участь в роботі груп здоров'я, профілактичне лікування в санаторіях загального профілю [9].

Комплексна реабілітація включає:

- психологічну реабілітацію;
- соціальну реабілітацію;
- педагогічну реабілітацію;
- медичну реабілітацію;
- професійну реабілітацію.

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів, скерованих на покращення та відновлення психологічних функцій організму. При її успішному та, головне, своєчасному проведенні людина зможе швидко адаптуватись до мирного життя та уникнути багатьох проблем, які часто супроводжують тих, хто має досвід бойових дій [24].

Соціальна реабілітація – комплекс державних та суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції людини з інвалідністю в суспільство, відновлення його соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом орієнтації у соціальному середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального обслуговування [29].

Педагогічна реабілітація – система педагогічних заходів, спрямованих на відновлення частково втрачених або ослаблених властивостей і функцій організму дитини (людини), щодо оволодіння знаннями, уміннями і навичками

з метою максимально повного розвитку її індивідуальних можливостей і адаптації до навколишнього світу [10].

Медична реабілітація – сукупність медичних заходів, спрямованих на покращення фізичної активності та когнітивної функції індивідуума, розширення можливостей його участі у повсякденному житті та інтеграцію у звичне середовище [7].

Професійна реабілітація – це система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи [23].

Реабілітація військовослужбовців – це комплексний підхід до відновлення здоров'я, що містить в собі такі основні види реабілітації: медичну, психологічну та фізичну реабілітацію. Кожен з цих аспектів відіграє важливу роль у процесі відновлення [26].

Сучасна реабілітація має елементи віртуальної реальності, і це робить реабілітацію суттєво комфортнішою. Це можуть бути, наприклад, рукавички, у яких здорова рука розробляє поранену, коли та повторює рухи за допомогою ментальних зусиль, або гейміфікована форма розробки м'язів і суглобів. Віртуальна реальність показує свою ефективність, як у покращенні фізичного й емоційного стану, так і для зменшення фантомних болів [34].

Також використовують такі методи реабілітації як: фізична реабілітація, ерготерапія, ігрова, родинна, бізнес-реабілітація, педагогічна, соціальна, енімал-реабілітація.

Фізична реабілітація військовослужбовців після поранень потребує тривалого часу, який може тривати від 1-2 до 5-6 місяців і більше. Таке реабілітаційне лікування спрямоване на відновлення організму після завершення гострого періоду та часто дозволяє уникнути первинної інвалідності чи перешкодити подальшому погіршенню стану. Адже наслідки

поранень та тривала прикутість до ліжка з обмеженням рухливості призводять до атрофії та ослаблення м'язів, формуються контрактури, які не дають можливості повноцінно рухатись. Це дуже важливе завдання, без якого неможливе повноцінне повернення військовослужбовця до мирного життя. В нашому закладі ми використовуємо сучасні методики фізичної та психологічної реабілітації. Пацієнти з допомогою ЛФК можуть відновлювати та покращувати свій фізичний стан після травм. Також ці заняття створюють позитивний емоційний фон та підсилюють готовність та результативність психологічної реабілітації [31].

Ерготерапія або зайняття терапія – комплекс реабілітаційних заходів спрямованих на відновлення та підтримку необхідних для повсякденного життя побутових навичок та дій, який сприяє не тільки відновленню рухової активності, але й адаптації людини до нормального життя, що допомагає їй досягти максимальної самостійності в побуті та стати більш соціально адаптованою [6].

Ігрова реабілітація відбувається в ігровій формі: футбол, волейбол, парашут. В ході реабілітації пацієнт бачить себе на екрані героєм спортивної гри, де за правильні рухи дають бали, а система імітує рухи, вона змушує людину згадати, як працює його рука, нога. Людина грає, гра відволікає її від больового синдрому і дає можливість розробити суглоби та сформувати новий руховий стереотип [30].

Родинна реабілітація це два тижні групової терапії. Кожен військовослужбовець йде на війну разом зі своєю родиною, зі своєю родиною він має звідти й повертатися. Допомоги після повернення з війни потребують не лише ветерани. Не менш болісні душевні травми у їхніх дружин та дітей. Завдяки терапії багатьом родинам вдається налагодити стосунки, знайти взаєморозуміння та навіть уникнути розлучення [28].

Бізнес реабілітація полягає в тому, що Уряд України активно надає підтримку ветеранському підприємництву. Для українських захисників та захисниць передбачена програма з підтримки ветеранського бізнесу. Зокрема

мова йде про менторські програми, які скеровані на те, щоб навчити військовослужбовців проєктній діяльності та як правильно подаватися на ті чи інші грантові програми. Також держава надає гранти на бізнес, наприклад, Український ветеранський фонд запусив конкурсну програму «Варто», в рамках якої надаватиме фінансування бізнесу ветеранів та членів їхніх родин на конкурсній основі [30].

Педагогічна реабілітація передбачає:

- переконання,
- власний приклад,
- метод інклюзії,
- тестування,
- бесіда,
- консультування,
- організація походів,
- екскурсії,
- соціотерапія,
- дидактичні ігри, задачі [24].

Соціальна реабілітація – це комплекс державних, суспільних та військових заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовця з інвалідністю або будь-якою психічною травмою в суспільство та військовий колектив, відновлення його соціального та військового статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності та подальшого проходження військової служби шляхом орієнтації в соціальному та військовому середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального та військового обслуговування. Соціальна реабілітація є однією з найважливіших у системі загальної реабілітації. Для військовослужбовця, що отримав психічну травму, важливо відчувати з боку оточення увагу, співчуття, отримати необхідну допомогу. Покращує настрій і позитивно позначається на стані травмованого відволікання уваги військовослужбовця від зосередження на

хворобливих відчуттях і уявленнях. Такий психосоціальний вплив, його значущість визначають участь у реабілітації не тільки медичних працівників, але перш за все командирів і товаришів по службі військовослужбовця. У цей період особлива увага має бути приділена підтримці в підрозділах (частини) здорового соціально-психологічного клімату. Соціальна реабілітація військовослужбовців визначається характером взаємовідносин травмованого в колективі, наявністю передумов до суспільно корисної праці, особливостями поведінки в процесі службової діяльності, виразністю інтересів. Вплив соціального фактору спрямований на коригування в людини світогляду і ставлення до життя, активізацію соціальних ідеалів [1].

Анімалореабілітація, кому після повернення потрібна психологічна допомога, тепер нерідко прописують каністерапію – лікування за допомогою спеціально навчених для цього собак. Терплячі хвостаті лікарі, після відповідного дресирування, здатні навіть витягти людину з депресії, кажуть лікарі. Варіанти лікування бувають різними: проживання собаки в будинку бійця, в тому числі і тимчасове, так звана “перетримка”. За розповідями активістів, бійцям пропонують гуляти з собаками, грати. Тривалість лікування – близько року.

Саме анімалотерапія під керівництвом психологів-психотерапевтів сприяє процесу перезавантаження і відновлення, а такі тварини як коні, собаки, коти допомагають цьому процесові відбутися [32].

Отже, сучасні види реабілітації включають в себе багато напрямків, які спрямовані на відновлення функцій організму. Реабілітація має комплексний характер, тому вона охоплює одразу психологічну реабілітацію, соціальну реабілітацію, педагогічну реабілітацію, медичну реабілітацію, професійну реабілітацію.

Всі ці види об’єднує те, що вони надають допомогу, яка впливає на сфери життя військовослужбовців, після повернення до мирного життя та допомагають з адаптацією.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ УСПІШНОСТІ УМОВ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

2.1. Дослідження досвіду роботи окресленої проблематики на базі Центру ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти та на Ветеранському хабі «Сильні духом» м. Умані

Ця війна – екзистенційна, адже багато століть ми боремося із запеклим ворогом. І сьогодні Україна має унікальний шанс – назавжди перемогти імперію зла. Ми розуміємо, що ті, хто захищає нас на фронті, повинні отримати підтримку держави, щоб після перемоги повернутися до своїх родин, до мирного життя і почуватися комфортно. Ми знаємо, наскільки важливим є фронт відновлення країни. Наші воїни після перемоги будуть активними учасниками розбудови. Тож Центр ветеранського розвитку – це те, що допоможе людині, яка повертається з фронту, здобути необхідні знання та навички, щоб інтегруватися в економіку, працювати, забезпечувати свої родини і відновлювати країну.

Центр ветеранського розвитку – це складова системи реалізації ветеранської політики, яка складається з багатьох речей, одна з яких – ментальне і фізичне здоров'я.

На базі факультету соціальної та психологічної освіти у 2023 році почав функціонувати Центр ветеранського розвитку Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Основною метою Центру є професійна інтеграція та реінтеграція осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України до умов цивільного життя.

У Центрі військові, демобілізовані військові та їхні рідні мають змогу проходити професійну підготовку та перепідготовку, отримувати необхідну

психологічну, соціальну, юридичну та іншу допомогу в межах реінтеграції від військового до цивільного життя.

Основні напрямки роботи Центру:

- Консультування.
- Соціально-психологічна профілактика.
- Інформування, інформаційна підтримка.

Також у м. Умані з ініціативи Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, на базі Реабілітаційного комплексу «Гармонія» працює Ветеранський хаб «Сильні духом», де проводяться психологічні тренінги для сімей, дружин, зниклих безвісти військовослужбовців. Проводяться заходи за участю представників служб та відділів Уманської міської ради, які надають відповіді на проблемні питання ветеранів та членів їх сімей.

Реабілітаційний комплекс пропонує 2 спектри соціально-реабілітаційних послуг:

1. Направлення на 10 днів, яке надається на проходження фізіотерапевтичних процедур таких як:

кінезотерапія (лікувальна фізкультура з тренажерами для відновлення функцій організму); фізична реабілітація; тренажерний зал (бігова доріжка, вертикалізатор, станова тяга, шведська стінка, дошка Євмінова, велотренажери, орбітрек); апарат для розроблення суглобів; масаж (ручний); пневмомасаж (пресотерапія); ліжко «Нуга-Бест»; крісло масажне; турманієвий килимок (прогрівання для позбавлення болю в хребті та суглобах); колонотерапія (апарат кишкового зрошення); електро-тепло-світло лікування, яке включає такі апарати: біоптрон, Дарсонваль, електрофарез з грязями, ампліпульс, парафін з озокерітом, діодинамічний струм, магніт з лазером, інгаляції, апарат УЗТ, ультрафіолет; кисневий коктейль; фіточаї.

2. Путівка на 18 днів на водне відділення включає різноманітні водні та парові процедури: басейн; душі: Шарко, лазерний, висхідний, циркулярний;

соляна кімната; комп'ютеризована душова кабіна; гідромасажна ванна; інфрачервона сауна; кріосауна; парова сауна; джакузі з грязями.

При Реабілітаційному комплексі «Гармонія» працює відділення інклюзивного соціально - реабілітаційного туризму, які пропонують:

- організацію та проведення екскурсій, подорожей, майстер-класів, екстрим-турів, відео-подорожей з використанням відео-матеріалів; походи на виставки, у театри і кіно; зустрічі з цікавими людьми та багато іншого.

На базі Реабілітаційного комплексу «Гармонія» неодноразово відбуваються засідання ветеранського хабу «Сильні духом» за участю дружин військовослужбовців, які боронили або на даний час боронять нашу рідну землю, в супроводі фахівців соціальної роботи та викладачами факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

На занятті, жінки знайомилися та обговорювали наболілі питання у невимушеній атмосфері. Адже саме наші жінки надають першу психологічну підтримку рідним, є тилом для свої чоловіків, батьків, братів та просто знайомих і їм вкрай важливо, щоб їх просто вислухали, зрозуміли та підтримали в цей непростий для всіх нас час.

На одному із занять ветеранського Хабу «Сильні духом» проводилося заняття з мандалотерапії для всіх присутніх адже цей напрям арт-терапії чудово розвиває дрібну моторику, концентрацію, творче уявлення, тренує почуття ритму, гармонії і порядку, математичного мислення. Слово «мандала» в перекладі означає «коло», «диск».

Мандалотерапія – один із методів арт-терапії (лікування мистецтвом). Це природний і радісний спосіб поліпшення емоційного стану, зняття напруги, вираження емоцій, який сприяє розвитку творчості, художнього та духовного самовираження. Як стверджував Карл Густав Юнг, робота з мандалами дозволяє розкрити індивідуальність людини та розвинути саморегуляцію.

Учасники заходу мали можливість поспілкуватися, обговорити та задати питання, на які отримали вичерпні відповіді.

Адже, місія ветеранського хабу полягає в наданні повноцінної підтримки ветеранам та їх сім'ям, сприяючи їхньому психологічному і соціальному благополуччю після служби. Ветеранський хаб виступає як центр, де забезпечуються різноманітні консультації та надається психологічна допомога, спрямована на вирішення викликів, з якими можуть зіткнутися ветерани та їх сім'ї.

На одне із засідань ветеранського хабу був запрошений керуючий Уманської філії Черкаського обласного управління Ощадбанку Олексія Нелюба та майстра йоги Ларису Матущенко.

Саме Олексій Нелюб ознайомив з програмами державного іпотечного кредитування житла за програмою «Оселя», по якій вже 4 тис. українців отримали кредити на придбання житла. 69% позик отримали військовослужбовці та силовики, 13% - педагоги й науковці, 10% - медики.

Після офіційної частини було проведено заняття з практики йоги, направлене на поліпшення ментального здоров'я та формування життєстійкості запрошених. Ментальне здоров'я – це не лише відсутність розладів, а й внутрішні ресурси для того, аби активно жити, бути життєстійкими та реалізувати свої здібності, працювати, піклуватися про інших, пам'ятаючи й про себе, особливо в наш час.

Адже одним із головних завдань ветеранського хабу полягає в наданні всебічної підтримки ветеранам, забезпечуючи їм необхідні ресурси та послуги для успішного адаптування до цивільного життя.

На одне із засідань було запрошено керуючого Уманської філії Черкаського обласного управління Ощадбанку та директора Уманського міського центру зайнятості.

Учасникам заходу надано інформацію про:

- іпотеку по програмі «Оселя»;
- про активні програми зайнятості, механізм співпраці між центром зайнятості та банківською системою.

Така форма співпраці дає можливості для військовослужбовців, їх дружин, дітей та членів сімей загиблих ветеранів війни отримати вичерпну відповідь на свої питання.

На засіданні також розглянули посібник «Картування послуг з психічного здоров'я та психосоціальних послуг в громадах Черкаського регіону».

Учасники заходу мали можливість поспілкуватися, обговорити та задати питання, на які отримали вичерпні відповіді.

Цінності ветеранського хабу визначаються загальним прагненням служити ветеранам з повагою, чесністю та відданістю. Важливими цінностями є інклюзивність, взаєморозуміння, та висока якість надання підтримки ветеранам у всіх аспектах їхнього життя.

На заняття запрошують усіх охочих військовослужбовців та членів їх родин, яким дуже потрібна психологічна допомога.

Отже, реабілітація учасників бойових дій та осіб з інвалідністю на базі Центру ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти та Ветеранського хабу «Сильні духом» займає важливу частину.

Центр ветеранського розвитку займається професійною та психологічною допомогою, що дозволить в подальшому військовослужбовцям влаштуватись на нову роботу. В сою чергу Ветеранський хаб «Сильні Духом» займається підтримкою та вирішують важливі питання членів сімей військовослужбовців.

«Гармонія» займається соціально-інклюзивною реабілітацією, що дає змогу військовослужбовцям подорожувати.

2.2. Основні напрями та методичні рекомендації з успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни

Агресія Росії ставить перед нами нові виклики, пов'язані зі збільшенням кількості осіб з інвалідністю внаслідок війни, які матимуть особливі освітні потреби. Після перемоги наше суспільство зіткнеться з проблемою соціально-

професійної адаптації військовослужбовців, зокрема тих, які отримують інвалідність, і членів сімей загиблих. Для них велике значення матиме потреба навчитися жити в нових умовах, бути економічно незалежними, змінити свій фах. Підтримка ветеранів у переході до цивільного життя є надзвичайно важливим елементом інтеграції.

Ветеранський фонд провів дослідження портрета ветерана. За результатами, якого вдалося скласти портрет ветерана російсько-української війни станом на 24 лютого 2022 року. В цьому портреті було визначено ключові відмінності даного образу від уявлень про ветеранів, що ширяться в українському суспільстві та поверхнево дослідити актуальні потреби ветеранів.

Середньостатистичний ветеран російсько-української війни це, в переважній більшості, чоловік молодого працездатного віку – близько 30-45 років, що може бути представником абсолютно будь-якої сфери зайнятості, кількість жінок серед ветеранів останніми роками стрімко зростає. На сьогодні їхня частка від загальної кількості складає близько 9%.

Основними напрямками реабілітації мають зосереджуватись на спеціальних заходах, що проводяться психологами, психіатрами, медичними працівниками, психодіагностику, психофізіологічному обстеженні. Головне завдання реабілітації надання не лише психолого-соціальної підтримки, а й інформування про надані урядом пільги і направлення до відповідних установ охорони здоров'я.

Для вирішення проблеми реабілітації учасників бойових дій необхідно використовувати різні форми роботи з військовослужбовцями: проведення семінарів та тренінгів для співробітників служб по соціально-психологічній реабілітації учасників бойових дій, правовий і соціальний захист, індивідуальні психологічні та юридичні консультації для учасників бойових дій та членів їх сімей.

Реабілітація має включати:

- індивідуальний підхід до кожного військовослужбовця;

- комплексну програму реабілітації військовослужбовця;
- підтримку військовослужбовця;
- повернення до активного життя.

Система комплексної реабілітації військовослужбовців, що були учасниками бойових дій, вимагала експериментальної перевірки ефективності реалізації у закладах України. Ефективними методами у реабілітації військовослужбовців є психологічна допомога. Вона охоплює різні сфери консультативного характеру, групової та індивідуальної психотерапії.

Один з конкретних методів успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни – це програма «Інтегрована реабілітація через спорт». Цей підхід поєднує фізичну активність, соціальну інтеграцію та психологічну підтримку для поліпшення як фізичного, так і емоційного стану учасників.

1. **Фізична активність:**

- Організація спеціалізованих тренувань та фітнес-програм, які враховують фізичні можливості та обмеження учасників.
- Використання спортивних видів, які підходять для різних рівнів фізичної підготовки, таких як плавання, адаптивний спорт, аеробіка тощо.

2. **Спільнотна інтеграція:**

- Формування спортивних груп та команд, де учасники можуть взаємодіяти та підтримувати один одного.
- Організація спільних заходів та змагань, що сприяють взаємодії учасників зі спільнотою та розвитку позитивних міжособистісних відносин.

3. **Психологічна підтримка:**

- Проведення групових та індивідуальних сесій психологічної підтримки для подолання стресу та травм, пов'язаних із військовими конфліктами.
- Використання методів арт-терапії, музикотерапії та інших креативних підходів для вираження емоцій та відновлення психічного здоров'я.

4. **Професійна реабілітація:**

- Включення елементів тренінгу та розвитку навичок, спрямованих на можливості працевлаштування та самозайнятості.

- Партнерство з підприємствами для створення можливостей для стажування та працевлаштування учасників.

5. **Соціальна інтеграція:**

- Розвиток програми волонтерства, де учасники можуть брати участь у соціальних та благодійних заходах.

- Створення спеціальних заходів, таких як тематичні групи або клуби інтересів, які сприяють соціальній інтеграції та спільнотному взаємодії.

Цей метод спрямований на комплексну реабілітацію через використання спорту, що може бути не лише засобом відновлення фізичного здоров'я, але й ефективним інструментом для соціальної інтеграції та психологічного відновлення. Важливо забезпечити індивідуальний підхід та постійний моніторинг, щоб адаптувати програму до конкретних потреб та прогресу кожного учасника.

Запропоновані нами методичні рекомендації допоможуть фахівцям соціальних служб покращити реабілітацію військовослужбовців, які брали участь у бойових діях чи особі з інвалідністю внаслідок війни.

Адже, під час спілкування з ветеранами важливо передусім дотримуватись базових етичних норм, не ставити запитань, що могли б образити людину, незалежно від того, чи має вона бойовий досвід.

Робота з ветеранами війни – важлива та відповідальна справа. Тому важливо дотримуватись певних рекомендацій:

- Слухати: почути їхні історії, давати їм можливість відчувати, що їх думки і почуття важливі.

- Надати підтримку: ветерани можуть потребувати психологічної, медичної або соціальної допомоги, тому важливо надати необхідні ресурси та послуги.

- Створити сприятливе середовище: забезпечити безпечне, дружнє середовище, де ветерани зможуть відчувати себе в комфорті та захищено.

- Навчання та розвиток: забезпечити доступ до можливостей навчання, професійної перепідготовки та розвитку навичок, що допоможе їм інтегруватися в суспільство після війни.

- Враховувати індивідуальні потреби: кожен ветеран – унікальна особистість зі своїми потребами та переживаннями. Ставитись до них індивідуально та з повагою.

- Залучати до громадської діяльності: надати можливість ветеранам брати участь у громадському житті, волонтерських проектах або програмах підтримки інших ветеранів.

- Пропагування здорового способу життя: підтримувати зусилля щодо здорового способу життя та фізичної активності серед ветеранів.

- Віддавайте шану ветеранам: вшануйте їхню службу та жертвність, визнайте їхні досягнення та внесок у суспільство.

- Збережіть конфіденційність: дотримайтеся принципів конфіденційності та поваги до особистої інформації ветеранів.

- Підтримайте спілкування з родиною: ветерани можуть потребувати підтримки та зв'язку зі своїми родинами. Допомагайте у підтримці цього зв'язку.

Загалом, реабілітація учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни є невід'ємною частиною подолання наслідків військових конфліктів та забезпечення повноцінного життя для цих осіб. Основні напрями та методичні рекомендації з успішної реабілітації включають в себе кілька ключових аспектів:

1. **Медична реабілітація:**

- Забезпечення надання високоякісної медичної допомоги та хірургічного втручання для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю.

- Використання сучасних технологій, таких як протезування, ортопедичні засоби та апарати, для відновлення функцій тіла.

2. Психологічна підтримка:

- Надання психологічної допомоги та консультування для подолання травм та стресу, пов'язаного з участю в війні чи інвалідністю.

- Розвиток психосоціальних програм для забезпечення підтримки родин та сприяння їх інтеграції в суспільство.

3. Професійна реабілітація та навчання:

- Надання можливостей для навчання та отримання нових професійних навичок з урахуванням можливостей та потреб осіб з інвалідністю.

- Створення програм підтримки для включення учасників бойових дій у працевлаштування та підприємницьку діяльність.

4. Соціальна інтеграція:

- Розробка та впровадження програм для покращення доступності інфраструктури та середовища для осіб з інвалідністю.

- Популяризація культури та освіти щодо різних форм інвалідності, щоб зменшити стигматизацію та сприяти взаєморозумінню в суспільстві.

5. Легісляційна підтримка:

- Впровадження та посилення захисту прав та гарантій для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю шляхом удосконалення законодавства та системи соціального забезпечення.

- Забезпечення рівного доступу до освіти, праці та інших сфер суспільного життя для всіх груп населення.

6. Моніторинг та оцінка:

- Ведення систематичного моніторингу прогресу кожної особи та адаптація програм відповідно до їхніх потреб.

- Проведення регулярних оцінок ефективності реабілітаційних заходів та внесення коректив у програму за необхідності.

Отже, успішна реабілітація вимагає комплексного та індивідуалізованого підходу, враховуючи особливості травм та потреби кожної конкретної особи. Основні напрями мають спрямовуватися на

забезпечення повноцінного життя, самостійності та включення учасників бойових дій та осіб з інвалідністю в суспільство.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблем реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

1. У ході аналізу ступеня розробленості досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній літературі було розкрито сутність поняття «реабілітація» як сучасну потребу суспільства. З'ясовано, що, реабілітація – це комплекс заходів спрямованих на відновлення здоров'я, функціонального стану і працездатності організму, порушених хворобами, травмами, фізичними, хімічними і соціальними чинниками.

Аналіз наявних наукових надбань засвідчує, що військовослужбовці, що брали участь в бойових діях, вимагають підвищеної соціальної уваги. Саме від реабілітації залежить їх подальше життя, оскільки після повернення до мирного життя вони стикаються з стресами, що можуть бути пов'язані з нерозумінням близьких людей чи труднощами в спілкуванні, професійному самовизначенні чи самореалізації.

Після повернення з зони бойових дій військовослужбовці часто страждають на посттравматичний стресовий розлад. Він призводить до того, що військові випадають з реальності та гостро реагують на все. Тому, для них важливо проходити реабілітацію задля повернення до «нормального» життя.

2. Проаналізовано нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Встановлено, нормативно-правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни регламентуються в різних законодавчих актах та нормативно-правовими документах; сукупності законів і підзаконних нормативно-правових актах, основоположними серед яких є Конституція України. Вони охоплюють різні сфери життя та забезпечують всебічні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей.

3. Охарактеризовано сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів. З'ясовано, що сучасні види реабілітації включають в себе

багато напрямків, які спрямовані на відновлення функцій організму. Реабілітація має комплексний характер, тому вона охоплює одразу психологічну реабілітацію, соціальну реабілітацію, педагогічну реабілітацію, медичну реабілітацію, професійну реабілітацію.

Встановлено, що в реабілітації є два періоди: лікарняний та після лікарняний період. Реабілітація проводиться комплексно та охоплює цілий ряд видів реабілітації. Основними методами реабілітації є фізична реабілітація, ерготерапія, ігрова, родинна, бізнес-реабілітація, педагогічна, соціальна, енімал-реабілітація.

Педагогічна реабілітація передбачає: переконання, власний приклад, метод інклюзії, тестування, бесіда, консультування, організація походів, екскурсії, соціотерапія, дидактичні ігри, задачі.

Визначено, що сучасна реабілітація має елементи віртуальної реальності, і це робить реабілітацію суттєво комфортнішою. Це можуть бути, наприклад, рукавички, у яких здорова рука розробляє поранену, коли та повторює рухи за допомогою ментальних зусиль, або гейміфікована форма розробки м'язів і суглобів. Віртуальна реальність показує свою ефективність, як у покращенні фізичного й емоційного стану, так і для зменшення фантомних болів.

Всі ці види об'єднують те, що вони надають допомогу, яка впливає на сфери життя військовослужбовців, після повернення до мирного життя та допомагають з адаптацією.

4. Досліджено досвід роботи окресленої проблематики на базі Центру ветеранського розвитку та на Ветеранському хабі, а також упровадження рекомендацій з основних напрямів та методичних рекомендацій з успішної реабілітації учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Зокрема, встановлено, що на базі факультету соціальної та психологічної освіти функціонує Центр ветеранського розвитку. Основною метою Центру є професійна інтеграція та реінтеграція осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни.

У Центрі військові мають змогу проходити професійну підготовку та перепідготовку, отримувати психологічну, соціальну, юридичну та іншу допомогу.

Також у місті Умані на базі Реабілітаційного комплексу «Гармонія» працює Ветеранський хаб «Сильні духом». Там проводяться психологічні тренінги для сімей зниклих безвісти військовослужбовців. Комплекс надає два напрями реабілітаційних послуг: перший - фізіотерапевтичні процедури, другий – водні процедури. На базі комплексу, також відбуваються зустрічі за участю дружин військових, де вони обговорюють важливі питання. Встановлено, що основними напрямками реабілітації мають зосереджуватись на спеціальних заходах, що проводяться психологами, психіатрами, медичними працівниками, психодіагностику, психофізіологічному обстеженні. Головне завдання реабілітації надання не лише психолого-соціальної підтримки, а й інформування про надані урядом пільги і направлення до відповідних установ охорони здоров'я.

Поряд із перспективністю постають питання, які потребують подальшої розробки: вдосконалення системи гарантій для військовослужбовців та членів їх сімей; підвищення соціальної підтримки військовослужбовців та їх родин у випадках травм, інвалідності або втрати годувальника, а також забезпечення житлових умов та інших соціальних послуг.

Саме ці аспекти вдосконалення можуть сприяти покращенню життя та служби військовослужбовців в Україні і забезпечити їх ефективною підтримкою та захистом в рамках військової служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. *ГОЛОВНА СТОРІНКА*. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/38.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Берко В. Г. Становлення і розвиток реабілітації загалом і фізичної реабілітації зокрема. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/308> (дата звернення: 16.02.2024).
3. Бойко М. П. Механізми державного регулювання соціального захисту учасників АТО, ООС та членів їх сімей. *DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка*. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44703/1/Бойко_Микола_ДСПУАзм-24_original_16022022_081339.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
4. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
5. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
6. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців збройних сил України постраждалих в результаті бойових дій. *Український журнал медицини, біології та спорту*. URL: <https://jmbs.com.ua/pdf/5/4/jmbs0-2020-5-4-036.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
7. Медична реабілітація. *Енциклопедія Сучасної України ЕСУ*. URL: <https://esu.com.ua/article-66073> (дата звернення: 16.02.2024).

8. Методичні рекомендації для викладачів на медичному факультеті з дисципліни «Медична реабілітація» – Кафедра реабілітаційної та спортивної медицини. *Кафедра реабілітаційної та спортивної медицини – Донецького національного медичного університету*. URL: http://kaf-fis-reab.dsmu.edu.ua/?page_id=445 (дата звернення: 16.02.2024).

9. Основи фізичної терапії. *Ужгородський національний університет*. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/35345> (дата звернення: 16.02.2024).

10. Педагогічна реабілітація. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/5184074/page:3/> (дата звернення: 16.02.2024).

11. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій – Сумський обласний наркологічний диспансер. *Сумський обласний наркологічний диспансер*. URL: <https://narkosumy.lic.org.ua/statti/posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad-u-vijskovoslužhbovtsiv-uchasnykiv-bojovyh-dij/> (дата звернення: 16.02.2024).

12. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

13. Про встановлення на 2022 рік граничної вартості послуг із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих таких осіб. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0136-22#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

14. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної допомоги

ветеранам війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2017-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, членів сімей загиблих таких осіб санаторно-курортним лікуванням. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

16. Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2004-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

17. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-п#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

18. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

19. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

20. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

21. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

22. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

23. Професійна реабілітація. *Головна - Законодавство України 2019 рік*. URL: https://kodeksy.com.ua/dictionary/p/profesijna_reabilitatsiya.htm (дата звернення: 16.02.2024).

24. Психологічна реабілітація військовослужбовців. *Ресурсна психологія та психотерапія*. URL: https://arpp.com.ua/articles/psychological_rehabilitation_of_military/ (дата звернення: 16.02.2024).

25. Реабілітація військовослужбовців. *Ваш медсервіс*. URL: <https://vash-medservis.com.ua/reabilitatsiya-viyskovosluzhbovtsiv.php?lang=1> (дата звернення: 16.02.2024).

26. Реабілітація військовослужбовців. *ADONIS*. URL: <https://adonis.com.ua/uk/direction/reabilitacija-vijskovosluzhbovciv/> (дата звернення: 16.02.2024).

27. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю. *Home | United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/Reintegration-manual.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).

28. Родинна реабілітація учасників АТО/ООС. *Львівська міська рада*. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/290088-u-lvovi-prezentuvaly-proiekt-rodynna-reabilitatsiia-uchasnykiv-ato-oos>.
29. Соціальна реабілітація – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_реабілітація (дата звернення: 16.02.2024).
30. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ - enableme.org.ua. *EnableMe Україна*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sucasni-vidi-reabilitacii-dla-postrazdalih-vid-vijni-ta-veteraniv-zsu-8895> (дата звернення: 16.02.2024).
31. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ. *Just a moment...* URL: <https://kr-tmo.mvs.gov.ua/news/show/110> (дата звернення: 16.02.2024).
32. Тварин залучають для психологічної реабілітації військових. *Новини Вінниці та Вінницької області - Свіжі новини Вінниччини на сьогодні від Вінниця.інфо*. URL: <https://vinnitsa.info/article/u-vinnytsi-tvaryn-zaluchayut-dlya-psykholohichnoyi-reabilitatsiyi-viyskovykh> (дата звернення: 16.02.2024).
33. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): інформація для батьків. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder> (дата звернення: 16.02.2024).
34. Як відбувається реабілітація військових. *The Village Україна*. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/how-it-works-city/345905-yak-vidbuvaetsya-reabilitatsiya-veteraniv-i-yak-yih-pidtrimuvati-v-protsesi-rozpitali-merezhu-tsentriv-reco> (дата звернення: 16.02.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Емблема Ветеранського хабу «Сильні духом» у м. Умані створений з ініціативи Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради

Додаток Б

Заняття з мандалотерапії засідання ветеранського Хабу «Сильні духом» на базі Реабілітаційного комплексу «Гармонія»

Додаток В

Чергове засідання ветеранського Хабу «Сильні духом» за участю військовослужбовців, їх дружин, дітей та членів сімей загиблих ветеранів війни на базі Реабілітаційного комплексу «Гармонія»

Додаток Г

Чергове засідання ветеранського Хабу «Сильні духом» за участю військовослужбовців, їх дружин, дітей, та членів сімей загиблих ветеранів війни

Додаток Д

Центр ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти та факультет іноземних мов проводять безкоштовні курси іноземних мов для ветеранів та членів родин військовослужбовців

АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ НЕЗЛАМНИХ

курси вивчення англійської мови
для представників родин ветеранів

Факультет іноземних мов, Центр Ветеранського розвитку факультету соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини запрошують ветеранів, членів родин військовослужбовців, представників родин загиблих військовослужбовців безкоштовно посилити знання англійської мови

Індивідуальні консультації та запис до групи за телефоном:
+380937718716 Бойчевська Ілона Борисівна

Додаток Ж

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану

Верховна Рада України постановляє:

I. Пункт 1 статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 15, ст. 190; 2015 р., № 49-50, ст. 455; 2018 р., № 33, ст. 250; із змінами, внесеними Законом України від 24 березня 2022 року № 2153-IX) доповнити абзацом восьмим такого змісту:

«У період дії воєнного стану військовослужбовці, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, перебуваючи безпосередньо в районах здійснення зазначених заходів, можуть бути направлені відповідно до висновку військово-лікарської комісії для подальшого надання їм медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації до медичних закладів, розташованих за межами України. На зазначених військовослужбовців та супроводжуючий їх медичний персонал не поширюються обмеження щодо виїзду громадян України за межі України. Порядок надання військовослужбовцям медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації у медичних закладах за межами України і проведення оплати послуг з надання такої медичної допомоги встановлюється Кабінетом Міністрів України. Відшкодування вартості проїзду та оплати послуг з надання такої медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, крім випадків надання зазначеної допомоги коштом приймаючої сторони».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у двотижневий строк з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом та прийняти нормативно-правові акти, необхідні для його реалізації;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

м. Київ

1 квітня 2022 року

№ 2171-ІХ